

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

DOI 10.31558/2519-2949.2019.2.1

УДК 342.7-053.215

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7446-1289>

Турченко О. Г., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРАВО ДИТИНИ НА БЕЗПЕКУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

На сьогодні основним змістом безпеки стає захист людини і суспільства, основною стає проблема соціальної безпеки у широкому розумінні, проблема безпеки особи, окремих груп населення, суспільства загалом. Діти – особливо вразлива категорія населення, вони виступають основними суб'єктами та об'єктами системної дискримінації, яка особливо посилюється в умовах збройних конфліктів. Збройні конфлікти негативно впливають на функціонування сім'ї загалом, та особливо на забезпечення основних потреб дитини, її розвиток та психологічний стан.

За оцінками Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), загалом у світі станом на січень 2019 року не отримують необхідного захисту понад 34 млн. дітей, які живуть в умовах конфліктів або надзвичайних ситуацій. Найбільша їх кількість у Йємені (6,6 млн. осіб), Сирії (5,5 млн. осіб), Демократичній Республіці Конго (4 млн. осіб), у зоні конфлікту на сході України приблизно 500 тисяч дітей потребують невідкладного захисту та гуманітарної допомоги.

В статті додатково обґрунтовано, що при вивченні концепції безпеки (соціальної, людської) необхідно принципово змінити антологічну парадигму – перейти від монізму в поясненні співвідношення матеріального і духовного, як складових універсуму, до плюралізму, що дозволяє представляти будь-яке явище як органічне поєднання і діалектичне сполучення матеріального і ідеального, коли за певних умов має місце пріоритетний розвиток одного з них, та обґрунтувати необхідність формування нової концепції всеосяжної «широкої» безпеки, при якій середовище, в якому знаходиться суб'єкт, дозволить йому приймати і реалізовувати рішення згідно зі своїми цілями, спрямованим на прогресивний розвиток.

Автором статті також виокремлюються та аналізуються ризики для дітей, можливі порушення прав дітей під час та після збройного конфлікту. Проводиться аналіз положень Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів до них 1977 року, Конвенції про права дитини 1989 року, Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року, інших міжнародних актів щодо становлення захисту прав дитини у збройних конфліктах на предмет їх узгодженості між собою та з нормами міжнародного гуманітарного права в цілому та пропонуються заходи, спрямовані на вдосконалення механізму забезпечення права на безпеку дитини та посилення захисту дітей від участі у збройних конфліктах.

Ключові слова: право на безпеку, дитина, збройний конфлікт, гуманітарне право, захист, небезпеки.

На сьогодні основним змістом безпеки стає захист людини і суспільства, основною стає проблема соціальної безпеки у широкому розумінні, проблема безпеки особи, окремих груп населення, суспільства загалом. Діти – вікова група найвищого ризику бідності або соціальної ізоляції, особливо вразлива категорія населення, вони виступають основними суб'єктами та об'єктами системної дискримінації, яка особливо посилюється в умовах збройних конфліктів. Збройні конфлікти негативно впливають на функціонування сім'ї загалом, та особливо на забезпечення основних потреб дитини, її розвиток та психологічний стан. При чому відповідно до міжнародних стандартів і практики застосування військової сили вразливість жінок та дітей відмічається як у конфліктний період, так і по його завершенні [1].

У Дитячому фонді ООН (ЮНІСЕФ) неодноразово підкреслювали необхідність безпечного середовища для дитини. Проводячи аналіз та оцінку положення дітей в різних регіонах, ЮНІСЕФ наголошує на критичному положенні дітей в надзвичайних кризових ситуаціях.

За його даними за перше десятиліття ХХІ століття, в збройних конфліктах загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи інвалідність, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат взяли участь у понад 30-ти конфліктах у різних країнах світу [2].

Не змінилася ситуація і в наступному десятилітті. За оцінками ЮНІСЕФ, загалом у світі станом на січень 2019 року не отримують необхідного захисту понад 34 млн. дітей, які живуть в умовах конфліктів або надзвичайних ситуацій. Найбільша їх кількість у Йємені (6,6 млн. осіб), Сирії (5,5 млн. осіб), Демократичній Республіці Конго (4 млн. осіб). Як заявила Виконавчий директор ЮНІСЕФ Генрієтта Форє щодо ситуації в Сирії: «Лише в 2018 році в ході бойових дій загинули 1106 дітей – найбільша з моменту початку війни кількість дітей, убитих протягом одного року. Це тільки ті цифри, які ООН змогла підтвердити, а це значить, що реальна кількість загиблих дітей, ймовірно, набагато більше. ... У 2018 році нападу піддалися 262 освітні і медичні установи. Це число також є найвищим» [3].

Не краща ситуація і на сході України. 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію №A/RES/68/262 «Територіальна цілісність України» [4], в якій привітала зусилля ООН, Організації з безпеки і співробітництва в Європі та інших міжнародних і регіональних організацій з надання Україні допомоги в захисті прав усіх громадян в Україні. 14 березня 2014 р. для спостереження за ситуацією з правами людини в Україні, підготовки звітів про неї і надання рекомендацій Уряду України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у сфері прав людини в Україну було направлено Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) Моніторингову місію ООН з прав людини в Україні. Вже 19 вересня 2014 року в Доповіді Верховного комісара ООН з прав людини про положення в сфері прав людини, що охоплювала період з 21 листопада 2013 року по 5 вересня 2014 року [5] констатувалось, «Місія зареєструвала, що в середньому гинуло, як мінімум, 11 осіб на день в період з середини квітня до середини липня 2014 року і в середньому 36 осіб на день в період з 16 липня по 17 серпня 2014 року. За наявними оцінками, станом на 3 вересня 2014 року зі середини квітня 2014 року було вбито, по принаймні, 2 905 осіб (в тому числі 28 дітей) і 7 640 осіб були поранені (не включаючи 298 жертв авіакатастрофи літака Малайзійських авіаліній, що слідував рейсом МН 17)» (п.14).

За даними Звіту ЮНІСЕФ «Гуманітарна допомога дітям, 2016 рік» станом на січень 2016 року приблизна кількість постраждалих дітей на сході України становила 580 000 осіб [6], Звіту «Діти на лінії контакту на сході України: оцінка положення дітей та їх сімей, які проживають в зонах, підконтрольних уряду» в червні 2017 року в населених пунктах на сході України, які знаходилися під безпосереднім або близьким обстрілом принаймні раз на місяць, проживали близька 12000 дітей [7].

В 2018 році, як повідомляли в українському представництві ЮНІСЕФ, у зоні конфлікту на сході України приблизно 500 тисяч дітей потребували невідкладного захисту та гуманітарної допомоги, зокрема, «йдеться про доступ до чистої питної води, безпечне середовище для навчання, якісну охорону здоров'я і психосоціальну підтримку», «ситуація є особливо гострою для 400 тисяч дітей, які живуть у межах 20 км від лінії розмежування, яка розділяє підконтрольні та непідконтрольні Уряду території, де часті обстріли та величезна кількість нерозірваних боєприпасів становлять серйозну загрозу для життя» [8].

Такі вражаючі данні свідчать про те, що проблема забезпечення права на безпеку дітей залишається неврегульованою та невирішеною повною мірою.

Здебільшого проблеми захисту прав дітей досліджувалися з позиції виявлення порушень прав дитини в умовах збройних конфліктів та протидії використанню дітей у військових конфліктах (І.П. Васильківська, О.О. Кочемировська, А.В. Лазоренко, Г.С. Мазур, І.М. Ничитайло, Н.М. Опольська, М.М. Чеховська). З позицій міжнародного права ці проблеми вивчали Н.О. Філіпська, О.Ю. Задніпровська. Водночас спеціальних досліджень, у яких комплексно вивчаються проблеми забезпечення права на безпеку дитини в умовах збройних конфліктів в контексте нової концепції всеосяжної «широкої» безпеки на сьогодні немає.

Все вище вказане обумовлює *актуальність* даної статті.

На сьогодні більшість авторів приходять до висновку, що при формуванні синтетичної концепції безпеки повинен бути здійснений принциповий вибір між концепціями, орієнтованими

тільки на захист інтересів осіб, нації чи окремих держав, і концепціями цілеспрямованого впливу в інтересах нації, осіб і держави для найбільш повного задоволення їх потреб як цілісного організму.

На підставі проведених раніше досліджень можна стверджувати, що у сучасних умовах відбувається «гуманізація» міжнародного права в цілому, та переорієнтація вектору безпеки, зокрема, основним змістом безпеки стає не стільки захист держави як основного актору міжнародних відносин, скільки захист людини і суспільства, основною стає проблема соціальної безпеки у широкому розумінні, проблема безпеки особи. При цьому при вивченні концепцій безпеки (соціальної, людської) необхідно принципово змінити антологічну парадигму – перейти від монізму в поясненні співвідношення матеріального і духовного, як складових універсуму, до плюралізму, що дозволяє представляти будь-яке явище як органічне поєднання і діалектичне сполучення матеріального і ідеального, коли за певних умов має місце пріоритетний розвиток одного з них, та обґрунтувати необхідність формування нової концепції всеосяжної «широкої» безпеки, при якій середовище, в якому знаходиться суб'єкт, дозволить йому приймати і реалізовувати рішення згідно зі своїми цілями, спрямованим на прогресивний розвиток.

У довідковій літературі дефініція «безпека» трактується як: стан, коли комусь або чомусь ніщо не загрожує [9, с.52; 10, с.83]; стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози [11, с.207].

Вчені розглядають категорію «безпека»: з одного боку, як стан відсутності різного роду небезпек і загроз, здатних завдати непоправної шкоди (збитків) життєво важливим інтересам людини [12, с.27]; з іншого, як стан захищеності від суспільної небезпеки кримінально караного діяння [13, с.15].

Відображення ситуації з безпекою в свідомості суб'єкта визначає його оцінки безпеки, які можуть істотно відрізнятись від реальності, в залежності від повноти і глибини знань про ситуацію, про форми та силу впливу змін на становище тощо.

Оцінки безпеки, якими володіє суб'єкт, тобто його знання, отримані ним або самостійно на основі досвіду і інтуїції, або спеціально виробляються на основі вивчення ситуації, в тому числі за допомогою фахівців, визначають його почуття безпеки (небезпеки), яке, в свою чергу, або спонукає суб'єкта до пошуку (розробки) шляхів підвищення безпеки, або ж дозволяє переключити його активність і ресурси на інші цілі.

Серед проблем системи забезпечення безпеки дитини, захисту її прав та інтересів виділяють, по-перше, базування її «на підході до дитини як до об'єкта впливу, без урахування того, що дитина повинна бути суб'єктом відносин» [14]. Хоча як відмічається в Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021) [15], ще «Конвенція ООН про права дитини призвела до зміни парадигми в тому, яким чином суспільство повинне розглядати дітей, а саме як справжніх суб'єктів прав і агентів змін».

По-друге, прогалини в правовому захисті прав дітей, особливо неузгодженість між собою або відсутність спеціальних норм в національних законодавствах щодо надання спеціального захисту прав дітей під час збройних конфліктів, невідповідність їх міжнародним стандартам захисту прав дітей, «розрив» між законом і практикою.

Не зупиняючись на дослідженні теоретичних питань права на безпеку, *розглянемо нормативне закріплення права на безпеку дитини в умовах збройних конфліктів загалом та окремого його аспекту – права на отримання освіти під час збройного конфлікту.*

Женевська декларація про права дитини 1924 року не містить безпосередньо права на безпеку дитини. З п'яти основних програмних пунктів два пункти можна розглянути як складові права на безпеку в сучасному його розумінні. Пункт 2 – голодна дитина повинна бути нагодована; хвора дитина повинна отримати допомогу; дитина, яка припустилася помилки, повинна бути виправлена; сироті чи безпритульній дитині повинні бути надані притулок і догляд. Та пункт 3 – дитина перша повинна отримувати допомогу під час лиха.

У 1959 році для розширення цього документу Генеральною Асамблеєю ООН було проголошено Декларацію прав дитини [16], що включала 10 основних принципів. В контексті права, що розглядається, інтерес представляють принцип 9 (дитина має бути захищена від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації. Вона не повинна бути об'єктом торгівлі в будь-якій формі) та принцип 2 (дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності).

Але вказані Декларації не зачіпають питання захисту прав дітей під час збройних конфліктів.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни 12 серпня 1949 року [17] (Женевська конвенція IV) надає захист дітям від деяких наслідків війни як частини населення, не виділяючи їх в окрему категорію. Так, наприклад, стаття 14 передбачає право у мирний час Високим Договірним Сторонам, а після початку бойових дій і сторонам конфлікту створювати на своїй території, а в разі необхідності й на окупованих територіях санітарні та безпечні зони та місцевості, організовані в такий спосіб, який дає змогу оберігати від наслідків війни дітей до п'ятнадцяти років. Стаття 17 – укладати місцеві угоди про евакуацію з обложених або оточених зон дітей та про пропуск служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна на їхньому шляху до таких зон. Статті 82 та 89 передбачають особливі права для дітей при інтернуванні (щодо розселення та додаткового харчування).

Окрема стаття 77 «Заходи для захисту дітей» з'явилася тільки у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року [18] (Протокол I), яка передбачає, що «діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони ... забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх вік або з будь-якої іншої причини ... вживають усіх практично можливих заходів для того, щоб діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях, і, зокрема, сторони утримуються від вербування їх у свої збройні сили...».

Значним кроком вперед щодо становлення захисту прав дитини у збройних конфліктах стала поява статті 38 в Конвенції про права дитини 1989 року [19], яка поклала додатковий обов'язок на держави «поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання» та вживати «всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях».

Якщо ж говорити про відповідність статті 38 Конвенції міжнародному гуманітарному праву, то можна констатувати лише часткове гарантування захисту прав дітей та певне пом'якшення зобов'язань держав порівняно з положеннями Протоколу I та Протоколу II. Так, частина 2 статті 38 Конвенції говорить про те, щоб «особи, які не досягли 15-річного віку, не брали *безпосередньої участі* у воєнних діях», в той час, як частина 2 статті 77 Протоколу I додатково встановлює зобов'язання утримуватися «від вербування їх у свої збройні сили», пункт 3(с) статті 4 Протоколу II забороняє «вербування дітей, які не досягли 15-річного віку, до збройних сил чи групи, а також їх участь у військових діях».

Вказані невідповідності були враховані у Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, затвердженому резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25 травня 2000 року [20]. Так, стаття 5 вказує, що «ніщо в цьому Протоколі не може тлумачитись як таке, що виключає положення, що містяться в законодавстві держави-учасниці або в міжнародних угодах і міжнародному гуманітарному праві, які *більшою мірою* сприяють здійсненню прав дитини». Крім того, Факультативний протокол врахував рекомендацію двадцять шостої Міжнародної конференції Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (1995 рік) сторонам конфліктів вживати будь-яких можливих кроків у цілях забезпечення того, щоб діти, які не досягли *18-річного віку*, не брали участі у військових діях.

Треба вказати також, що в Україні Концепція Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року також в якості пріоритетів передбачає «забезпечення захисту прав та інтересів дитини в умовах воєнних дій чи збройного конфлікту, а саме: недопущення участі дітей у воєнних діях чи збройному конфлікті; забезпечення захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій чи збройного конфлікту; впровадження комплексних заходів щодо створення умов для повноцінного життя та соціально-психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій чи збройного конфлікту».

Міжнародне гуманітарне право визнає важливість забезпечення освіти для дітей під час збройного конфлікту. Так, стаття 24 Женевської конвенції IV 1949 року передбачає, що «сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин ... їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями».

Стаття 50 цієї ж Конвенції покладає обов'язок на окупаційну державу «в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту».

Відповідно до статті 4(3) Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 року [21] (Протокол II) «дітям забезпечується необхідне піклування та допомога, зокрема: а) вони отримують освіту, включаючи релігійне й моральне виховання, згідно з побажаннями їх батьків або, в разі відсутності батьків, тих осіб, які опікуються ними».

Що стосується шкіл, інших закладів освіти, то вони в контексті статті 52(3) Протоколу I розглядаються в якості звичайних цивільних об'єктів, відповідно, вони не можуть бути цілями нападу у випадку, якщо вони не перетворені на військові об'єкти, тобто на такі, «які за своєю природою, розташуванням, призначенням або використанням здійснюють ефективний внесок у військові дії, а їх повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація, за існуючих на момент обставин, дає явну військову перевагу (стаття 52(2) Протоколу I, Норма 8 звичаєвого міжнародного гуманітарного права (ЗМГП))».

Враховуючи, що школи та університети є цивільними об'єктами, сторони збройного конфлікту повинні зробити все можливе для того, щоб: а) уникнути розміщення військових об'єктів в межах або поблизу густонаселених районів, де можуть знаходитися школи та університети; б) прагнути евакуювати цивільне населення, окремих цивільних осіб та цивільні об'єкти, що перебувають під їх контролем, з районів, розташованих поблизу військових цілей; і в) вжити інші необхідні заходи для захисту шкіл та університетів, що перебувають під їх контролем, від небезпек, спричинених військовими операціями (стаття 58 (а), (б), (в) Протоколу I, Норми 22-24 ЗМГП, на цих положеннях наголошується і в §§524-525 Рішення Судової палати у справі Купрешкіча, МТКЮ, 14 січня 2000 року).

У певних випадках освітні установи можуть мати велике значення для культурної або духовної спадщини народів, тоді вони мають додатковий спеціальний захист (стаття 4(1) Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року, Другий протокол до неї 1999 року, стаття 53(1) Протоколу I; стаття 16 Протоколу II). У такому випадку, використання таких установ у військових цілях заборонено. Так само заборонені і будь-які вияви агресії проти них, зокрема, напади на них, вчинені з метою помсти чи покарання.

Крім того, згідно Норми 38 ЗМГП кожна сторона конфлікту повинна поважати і захищати призначені для освіти будівлі, що входять до сфери культурних цінностей. Що передбачає зобов'язання надавати особливу увагу тому, щоб уникнути пошкоджень призначених для освіти будівель, (якщо вони не є військовими цілями), а також заборону захоплення, знищення або умисного пошкодження таких установ.

Питання забезпечення безпеки дітей під час знаходження у школах були предметом розгляду в багатьох міжнародних організаціях. Так, наприклад, Рада Безпеки ООН в своїй Резолюції S/RES/2225 (2015) від 18 червня 2015 року зазначила, що «Рада Безпеки ... висловлює глибоку стурбованість з приводу того, що використання шкіл у військових цілях, котре порушує застосовні норми міжнародного права, може зробити школи законними цілями атак, таким чином ставлячи під загрозу безпеку дітей, і у зв'язку з цим, закликає держави-члени вжити конкретних заходів для запобігання такому використанню шкіл збройними силами та озброєними групами» [22].

Комітет ООН з прав дитини у Заключних зауваженнях до доповіді Індії CRC/C/OPAC/IND/CO/1 7 червня 2014 року вказав на необхідність «вжити всіх необхідних заходів для запобігання окупації та військового використання ...місць зі значною присутністю дітей, таких, як школи, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, прискорити оголошення канікул у школах і вжити конкретних заходів для забезпечення того, щоб випадки незаконної ...окупації шкіл були оперативно розслідувані, а винні зазнали переслідування та покарання» (п.29) [23].

Спеціальний доповідач ООН з питання права на освіту в своїй Доповіді 20 травня 2008 року наголосив, «безпека шкіл, що означає не тільки фізичну, психологічну та емоційну безпеку, але і безперервний освітній процес в умовах, сприятливих для отримання знань і розвитку особистості, є частиною права на освіту» [24].

Крім того, у 2010 році організаціями, що працюють у галузі освіти в надзвичайних ситуаціях і постраждалих від конфліктів державах, а також у сферах вищої освіти, захисту прав людини на міжнародному рівні та міжнародного гуманітарного права (CARA (Рада з надання допомоги

вченим у небезпеці), Х'юман Райтс Вотч, Фонд порятунку вчених Інституту міжнародної освіти/ПЕ, програма «Захист освіти в умовах нестабільності та конфлікту», організація «Врятуймо дітей», ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, УВКПЛ ООН) була створена Глобальна коаліція на захист освітніх установ від нападів (ГСРЕА), на конференції якої в Осло 28-29 травня 2015 року була затверджена Декларація про безпеку шкіл [25], яка, визнаючи необхідність зміцнення захисту цивільних осіб у збройних конфліктах, зокрема дітей та молоді, спільної співпраці для забезпечення безпечних шкіл для всіх, включає в себе зобов'язання підтримки і використання Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту [26], розроблених під керівництвом Норвегії та Аргентини в грудні 2014 року.

Треба вказати, що Вказівки не є юридично обов'язковими і не впливають на існуючі зобов'язання держав в рамках міжнародного права, хоча Вказівка б говорить про те, що «всі сторони збройного конфлікту, повинні, наскільки це можливо і доцільно, включити ці принципи у свою доктрину, військові статuti, правила ведення бою, оперативні накази та інші засоби поширення інформації, для заохочення відповідної практики на всіх рівнях командування».

Наразі станом на кінець 2017 року Декларацію схвалили 69 країн. Міністерство освіти і науки України теж підтримало ініціативу приєднання України до Декларації, про що зазначила Міністр освіти і науки України Лілія Гриневиц у вересні 2017 року [27], але до сьогодні відповідного рішення не прийнято.

З наведеного можна зробити наступні висновки.

- державам, як основним відповідальним суб'єктам за безпеку їх населення, необхідно підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб дітей і молоді під час збройних конфліктів і в постконфліктних ситуаціях;
- сторони збройного конфлікту повинні чітко дотримуватися зобов'язань, щодо захисту цивільних осіб загалом, дітей, зокрема, не тільки за міжнародним гуманітарним правом, а і за нормами загального міжнародного права;
- уряди повинні підтримувати безпечний освітній процес, освіту дітей і молоді, передусім, з тим, щоб вони могли позитивно сприяти зусиллям миротворчості.

Бібліографічний список:

1. General recommendation №30 on women in conflict prevention, conflict and post conflict situations to CEDAW. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/GComments/CEDAW.C.CG.30.pdf> (дата звернення 05.05.2019 року).
2. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 1.01.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009323-11> (дата звернення 05.05.2019 року).
3. В 2018 году в Сирии погибло самое большое число детей с момента начала войны в стране восемь лет назад: Заявление Исполнительного директора ЮНЕСКО Генриетты Форс. URL: <https://www.unicef.org/esa/ru/Пресс-релизы/в-2018-году-в-сирии-погибло-самое-большое-число-детей-с-момента-начала-войны-в-стране> (дата звернення 05.05.2019 року).
4. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 27 марта 2014 года №A/RES/68/262 «Территориальная целостность Украины». URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Резолюция_Генеральной_Ассамблеи_ООН_№_A/RES/68/262 (дата звернення 05.05.2019 року).
5. Доклад Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека о положении в области прав человека в Украине, 19 сентября 2014 года. URL: <https://undocs.org/ru/A/HRC/27/75> (дата звернення 05.05.2019 року).
6. Ukraine Humanitarian Situation Report # 42. URL: [Ukr_UNICEF_Ukraine_Sitrep_42_1-31_January_2016_FINAL.pdf](http://www.unicef.org/ukraine/Sitrep_42_1-31_January_2016_FINAL.pdf) (дата звернення 05.05.2019 року).
7. The Children of the Contact Line in East Ukraine: An Assessment of the Situation of Children and Their Families Living in Government-Controlled Areas along the Contact Line in the East Ukraine Conflict Zone. URL: https://www.unicef.org/ukraine/Children_of_the_Contact_Line.pdf (дата звернення 05.05.2019 року).
8. На Донбасі півмільйона дітей потребують гуманітарної допомоги – ЮНІСЕФ. URL: <https://www.mediaport.ua/na-donbasi-pivmilyona-ditey-potrebuyut-gumanitarnoyi-dopomogi-yunisef> (дата звернення 06.05.2019 року).
9. *Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів* / [За заг. ред. д-ра філолог. наук, проф. В. В. Дубічинського]. Харків: ВД «ШКОЛА», 2007. 832с.
10. *Новий тлумачний словник української мови : [у 3 т.]* / [Уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. Київ: Вид-во «Аконіт», 2003. Т. 1: А-К. 928с.
11. *Юридична енциклопедія: [в 6 т.]* / [Редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А-Г. 672с.

12. Сапронов В.В. Безопасность жизнедеятельности: учебно-методическое пособие / В. В. Сапронов, Л. М. Власова, Е. С. Фрумкина; [Под общ. рук. Л.И. Шершнева]; Фонд национальной и международной безопасности, Москов. гос. ун-т культуры и искусств. Москва: Изд-во «Русский журнал», 2004. 79 с.
13. Горшенков Г.Н. Горшенков Г. Г., Горшенков А. Г. Информационная преступность: криминологическая безопасность / Идея конституционализма в РФ и за рубежом и практика ее реализации. *Вестник Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского*. 2003. Вып. 1(6). С.13-16.
14. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р. *Офіційний вісник України*. 2017. №31. Ст. 952.
15. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016-2021) (неофіційний переклад). URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/20161003101948_CoE%20Strategy%20on%20children_ukr-1.pdf (дата звернення 06.05.2019 року).
16. Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення 07.05.2019 року).
17. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154?find=1&text=%E4%B3%F2%E8#w11 (дата звернення 06.05.2019 року).
18. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення 07.05.2019 року).
19. Конвенція про права дитини, 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 06.05.2019 року).
20. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25 травня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795 (дата звернення 06.05.2019 року).
21. Додатковий протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (дата звернення 07.05.2019 року).
22. Resolution 2225 (2015) Adopted by the Security Council at its 7466th meeting, on 18 June 2015. URL: [https://undocs.org/S/RES/2225\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2225(2015)) (дата звернення 07.05.2019 року).
23. Заключительные замечания по докладу Индии, представленному в соответствии с пунктом 1 статьи 8 Факультативного протокола к Конвенции о правах ребенка, касающегося участия детей в вооруженных конфликтах: Комитет по правам ребенка, 7 июня 2014 года. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/OPAC/IND/CO/1&Lang=En (дата звернення 07.05.2019 року).
24. Поощрение и защита всех прав человека, гражданских, политических, экономических, социальных и культурных прав, включая право на развитие. Право на образование в чрезвычайных ситуациях: Доклад Специального докладчика по праву на образование Вернора Муньоса, A/HRC/8/10, 20 мая 2008 года. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/135/35/PDF/G0813535.pdf?OpenElement> (дата звернення 07.05.2019 року).
25. Декларація про безпеку шкіл 2015 року. URL: http://protectingeducation.org/sites/default/files/documents/commentary_on_the_guidelines_ukr.pdf (дата звернення 07.05.2019 року).
26. Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту URL: http://protectingeducation.org/sites/default/files/documents/commentary_on_the_guidelines_ukr.pdf (дата звернення 07.05.2019 року).
27. Право дітей на освіту потребує захисту, особливо під час збройного конфлікту. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html (дата звернення 07.05.2019 року).

References:

1. General recommendation #30 on women in conflict prevention, conflict and post conflict situations to CEDAW. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/GComments/CEDAW.C.CG.30.pdf> (data zvernennya 05.05.2019 roku).
2. Konvenciya pro prava dy'ty'ny` ta uchast` nepovnitnix u zbrojny`x konfliktax: Roz`yasnennya Ministerstva yusty`ciyi Ukrainy` vid 1.01.2011 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009323-11> (data zvernennya 05.05.2019 roku).
3. V 2018 godu v Sirii pogiblo samoe bol`shoe chislo detej s momenta nachala vojny v strane vosem` let nazad: Zajavlenie Ispolnitel`nogo direktora JuNISEF Genrietty Fore. URL: <https://www.unicef.org/eca/ru/Press-relizy/v-2018-godu-v-sirii-pogiblo-samoe-bol`shoe-chislo-detej-s-momenta-nachala-vojny-v-strane> (data zvernennya 05.05.2019 roku).
4. Rezoljucija General`noj Assamblei OON ot 27 marta 2014 goda №A/RES/68/262 «Territorial`naja celostnost` Ukrainy». URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Rezoljucija\\_General`noj_Assamblei_OON_A/RES/68/262](https://ru.wikisource.org/wiki/Rezoljucija_General`noj_Assamblei_OON_A/RES/68/262) (data zvernennya 05.05.2019 roku).

5. Doklad Verhovnogo komissara Organizacii Ob#edinennyh Nacij po pravam cheloveka o polozhenii v oblasti prav cheloveka v Ukraine, 19 sentjabrja 2014 goda. URL: <https://undocs.org/ru/A/HRC/27/75> (data zvernennya 05.05.2019 roku).
6. Ukraine Humanitarian Situation Report # 42. URL: [Ukr_UNICEF_Ukraine_Sitrep_42_1-31_January_2016_FINAL.pdf](https://www.unicef.org/ukraine/Sitrep_42_1-31_January_2016_FINAL.pdf) (data zvernennya 05.05.2019 roku).
7. The Children of the Contact Line in East Ukraine: An Assessment of the Situation of Children and Their Families Living in Government-Controlled Areas along the Contact Line in the East Ukraine Conflict Zone. URL: https://www.unicef.org/ukraine/Children_of_the_Contact_Line.pdf (data zvernennya 05.05.2019 roku).
8. Na Donbasi pivmil' jona ditej potrebuyut' gumanitarnoyi dopomogy' – YuNISEF. URL: <https://www.mediaport.ua/na-donbasi-pivmilyona-ditej-potrebuyut-gumanitarnoyi-dopomogi-yunisef> (data zvernennya 06.05.2019 roku).
9. Suchasny'j tlumachny'j slovny'k ukrayins'koyi movy' : 60 000 sliv / [Za zag. red. d-ra filolog. nauk, prof. V. V. Dubichy' ns' kogo]. Xarkiv: VD «ShKOLA», 2007. 832s.
10. Novy'j tlumachny'j slovny'k ukrayins'koyi movy' : [u 3 t.] / [Uklad.: V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko]. Ky'yiv: Vy' d-vo «Akonit», 2003. T. 1: A-K. 928s.
11. Yury'dy'chna ency'klopediya: [v 6 t.] / [Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (gol. redkol.) ta in.]. K.: «Ukr. ency'kl.», 1998. T. 1: A-G. 672s.
12. Sapronov V.V. Bezopasnost' zhiznedejatel'nosti: uchebno-metodicheskoe posobie / V. V. Sapronov, L. M. Vlasova, E. S. Frumkina; [Pod obshh. ruk. L.I. Shershneva]; Fond nacional'noj i mezhdunarodnoj bezopasnosti, Moskov. gos. un-t kul'tury i iskusstv. Moskva: Izd-vo «Russkij zhurnal», 2004. 79 s.
13. Gorshenkov G.N. Gorshenkov G. G., Gorshenkov A. G. Informacionnaja prestupnost': kriminologicheskaja bezopasnost' / Ideja konstitucionalizma v RF i za rubezhom i praktika ee realizacii. Vestnik Nizhegorod. un-ta im. N. I. Lobachevskogo. 2003. Vyp. 1(6). S.13-16.
14. Pro sxvalennya Koncepciyi Derzhavnoyi social'noyi programy' «Nacional'ny'j plan dij shhodo realizaciyi Konvenciyi OON pro prava dy'ty'ny'» na period do 2021 roku: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny' vid 5 kvitnya 2017 r. # 230-r. Oficijny'j visny'k Ukrayiny'. 2017. #31. St. 952.
15. Strategiya Rady' Yevropy' z prav dy'ty'ny' (2016-2021) (neoficijny'j pereklad). URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/20161003101948_CoE%20Strategy%20on%20children_ukr-1.pdf (data zvernennya 06.05.2019 roku).
16. Deklaraciya prav dy'ty'ny', pry'jnyata rezolyuciyeyu 1386 (XIV) General'noyi Asambleyi OON vid 20 ly'stopada 1959 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (data zvernennya 07.05.2019 roku).
17. Konvenciya pro zaxy'st cy'vil'nogo naseleennya pid chas vijny' 12 serpnja 1949 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154?find=1&text=%E4%B3%F2%E8#w11 (data zvernennya 06.05.2019 roku).
18. Dodatkovy'j protokol I do Zhenevs'ky'x konvencij vid 12 serpnja 1949 roku, shho stosuyet'sya zaxy'stu zhertv mizhnarodny'x zbrojny'x konfliktiv, vid 8 chervnja 1977 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (data zvernennya 07.05.2019 roku).
19. Konvenciya pro prava dy'ty'ny', 20 ly'stopada 1989 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (data zvernennya 06.05.2019 roku).
20. Fakul'taty'vny'j protokol do Konvenciyi pro prava dy'ty'ny' shhodo uchasti ditej u zbrojny'x konfliktax, zatverdzheny'j rezolyuciyeyu General'noyi Asambleyi OON A/RES/54/263 vid 25 travnja 2000 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795 (data zvernennya 06.05.2019 roku).
21. Dodatkovy'j protokol II do Zhenevs'ky'x konvencij vid 12 serpnja 1949 roku, shho stosuyet'sya zaxy'stu zhertv zbrojny'x konfliktiv nemizhnarodnogo xarakteru, vid 8 chervnja 1977 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (data zvernennya 07.05.2019 roku).
22. Resolution 2225 (2015) Adopted by the Security Council at its 7466th meeting, on 18 June 2015. URL: [https://undocs.org/S/RES/2225\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2225(2015)) (data zvernennya 07.05.2019 roku).
23. Zakljuchitel'nye zamechanija po dokladu Indii, predstavlenomu v sootvetstvii s punktom 1 stat'i 8 Fakul'tativnogo protokola k Konvencii o pravah rebenka, kasajushhegosja uchastija detej v vooruzhennyh konfliktah: Komitet po pravam rebenka, 7 ijunja 2014 goda. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/OPAC/IND/CO/1&Lang=En (data zvernennya 07.05.2019 roku).
24. Pooshhrenie i zashhita vseh prav cheloveka, grazhdanskih, politicheskikh, jekonomicheskikh, social'nyh i kul'turnyh prav, vkljuchaja pravo na razvitie. Pravo na obrazovanie v chrezvyčajnyh situacijah: Doklad Special'nogo dokladchika po pravu na obrazovanie Vernora Mun'osa, A/HRC/8/10, 20 maja 2008 goda. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/135/35/PDF/G0813535.pdf?OpenElement> (data zvernennya 07.05.2019 roku).
25. Deklaraciya pro bezpeku shkil 2015 roku. URL: http://protectingeducation.org/sites/default/files/documents/commentary_on_the_guidelines_ukr.pdf (data zvernennya 07.05.2019 roku).
26. Vkazivky' iz zaxy'stu shkil ta universy'tetiv vid vy'kory'stannya u vijs'kovy'x cilyax pid chas zbrojnogo konfliktu URL: http://protectingeducation.org/sites/default/files/documents/commentary_on_the_guidelines_ukr.pdf (data zvernennya 07.05.2019 roku).
27. Pravo ditej na osvitu potrebuye zaxy'stu, osobly'vo pid chas zbrojnogo konfliktu. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html (data zvernennya 07.05.2019 roku).

Turchenko O. G. Child's right to safety during armed conflict

Today the main content of security is the protection of people and society. The problem of social security in a broad sense, the security of the person, certain groups of the population, society as a whole becomes the main one. Children are a particularly vulnerable category of the population. They are the main subjects and objects of systemic discrimination, which is especially intensified in the context of armed conflicts. Armed conflicts have a negative impact on the family functioning in general, and especially on the provision of the basic needs of the child, his development and psychological state.

According to the UN Children's Fund (UNICEF), as of January 2019, more than 34 million children worldwide living in conditions of conflict or emergencies do not receive the necessary protection. Their largest number is in Yemen (6.6 million people), Syria (5.5 million people), the Democratic Republic of the Congo (4 million people). In the conflict zone in eastern Ukraine, about 500 thousand children need immediate protection and humanitarian assistance.

The article further substantiates the need to fundamentally change the anthropological paradigm in the study of security concepts (social, human): to move from monism in explaining the relation between the material and the spiritual, as components of the universe, to pluralism. It allows to represent any phenomenon as an organic unification and a dialectical combination of material and ideal, when under certain conditions there is a priority development of one of them, and to substantiate the necessity of forming a new concept of comprehensive "broad" security, in which the environment of the subject, will allow him to make and implement decisions according to his goals, aimed at progressive development.

The author of the article also identifies and analyzes the risks for children, possible violations of children's rights during and after an armed conflict. Analysis of the provisions of the Geneva Conventions (1949) and the Additional Protocols thereto (1977), the Convention on the Rights of the Child (1989), the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict (2000), other international acts on the establishment of the protection of the rights of the child in armed conflicts for the purpose of their coherence between themselves and with the norms of international humanitarian law in general is carried out. Measures aimed at improving the mechanism for ensuring the right to child safety and strengthening the protection of children from involvement in armed conflicts are proposed.

Key words: *right to safety, child, armed conflict, humanitarian law, protection, dangers.*